

Н. М. Буняк, канд. екон. наук,
доц. кафедри економіки і підприємництва
та інноваційної діяльності,
Волинський національний університет
ім. Лесі Українки

РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

АНОТАЦІЯ. Розкрито сутність та основні характеристики регіональної інноваційної системи. Проаналізовано підходи до визначення її структурних елементів. Обґрунтовано умови формування та ефективного функціонування регіональної інноваційної системи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, інновація, інноваційна діяльність, регіональна інноваційна система.

АННОТАЦИЯ. Раскрыта сущность та основные характеристики региональной инновационной системы. Проанализированы подходы к определению ее структурных элементов. Обоснованы условия формирования и эффективного функционирования региональной инновационной системы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регион, инновация, инновационная деятельность, региональная инновационная система.

ANNOTATION. Essence and basic characteristics of the regional innovative system are exposed. Approaches to the definition of its structure elements are analyzed. Conditions of formation and effective functioning of the regional innovative system are grounded.

KEY WORDS: region, innovation, innovative activity, regional innovative systems.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. В умовах формування в Україні економіки інноваційного типу особливого значення набуває створення дієвого механізму взаємодії в системі «наука — бізнес — держава», оскільки рівень її ефективності залежить не лише від результатів діяльності окремих господарюючих суб'єктів (наукових організацій, виробничих підприємств, державних установ), а й від того, як вони взаємодіють між собою та з суспільними інститутами.

Локалізація інноваційної діяльності в окремих регіонах обґрунтовує необхідність та доцільність дослідження питань пов'язаних із формуванням регіональних інноваційних систем, які будучи складовими національної інноваційної системи, виступали б

інтегральною характеристикою стану, умов і особливостей розвитку інноваційних процесів у регіоні. Досвід розвинутих країн світу свідчить, що саме регіональні інноваційні системи є ефективним інструментом регіонального розвитку, який дозволяє перетворити депресивні території у високорозвинуті в технологічній сфері регіони.

Аналіз останніх публікацій, на які покликається автор. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів формування та функціонування регіональних інноваційних систем присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як І. В. Брикова, Е. С. Гвоздева, Н. В. Дронова, О. В. Камеліна, О. А. Мараховський, Л. С. Марков, Н. Б. Мігай, А. М. Поручник, В. В. Третяк, Л. І. Федулова, А. Б. Шабаров, А. В. Шевцов, Т. А. Штерцер, Л. А. Яремко та ін.

Аналіз літературних джерел з питань, пов'язаних з інноваційною діяльністю на рівні регіону, свідчить не лише про важливість генерування знань для нарощення конкурентних переваг та забезпечення економічного розвитку, а також про необхідність врахування регіональних особливостей при реалізації інноваційних процесів.

Так, Л. А. Яремко зазначає, що «регіональний масштаб є найприйнятнішим для розгортання плідної інноваційної діяльності, позаяк її передумовою є локалізація інноваційних структур» [9, с. 103]. На думку Л. І. Федулової, сьогодні технологічні інновації створюють для окремих регіонів конкурентні переваги більше ніж природні ресурси, перетворюючись на основне джерело добробуту нації, формуючи сучасну концепцію стійкого розвитку [7, с. 164]. Цю тезу підтримують В. В. Третяк та Н. В. Дронова, які стверджують, що саме регіональні інноваційні системи в умовах глобалізації можуть забезпечити конкурентоспроможність і стійкість економіки за рахунок регіональної спеціалізації й оптимального маневрування ресурсами [6, с. 132]. А. М. Поручник та І. В. Брикова звертають увагу на те, що інноваційна активність характеризується високим рівнем географічної концентрації, що принципово змінює статус окремих національних регіонів, міст і локалітетів на міжнародному ринку високотехнологічної продукції, перетворюючи їх на вузлові точки глобальної інноваційної мережі [5].

Разом з тим слід підкреслити, що незважаючи на значну кількість досліджень з даної проблематики, в економічній літературі не існує одного підходу до трактування сутності поняття «регіональна інноваційна система». Також недостатньо уваги приділяється визначенню структурних компонентів регіональної інноваційної

системи та підходів щодо її створення та функціонування. Усе це значно ускладнює розробку науково-обґрунтованих рекомендацій щодо формування та ефективного функціонування регіональних інноваційних систем, а відтак негативно впливає на інноваційні процеси, що відбуваються в регіонах. Виходячи із зазначеного, виникає необхідність у проведенні подальших досліджень у цій сфері.

Формування мети (постановка завдання). Мета дослідження — розкрити сутність та основні характеристики регіональної інноваційної системи, обґрунтувати умови і засади її формування та ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. Концепція регіональних інноваційних систем почала формуватись на початку 1990-х років. В її основі лежить системний підхід до інноваційної діяльності, який передбачає об'єднання всіх її елементів у цілісну систему, та розгляд інноваційних процесів на рівні регіону.

Варто відмітити, що існуючі підходи до вивчення національних і регіональних інноваційних систем у теоретичному та практичному аспектах мають багато спільного. У той же час, регіональна інноваційна система не є ідентичною національній інноваційній системі, а відтак не є її зменшеною копією. Її функціональні особливості перш за все визначаються наявним інноваційним потенціалом та рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. Крім того, на рівні регіону формується властиве тільки йому інституційне середовище, яке здійснює значний вплив на ефективність реалізації інноваційних процесів.

Протягом останніх кількох років поняття «регіональна інноваційна система» набуло значного розповсюдження, з'явилась значна кількість самостійних досліджень, у яких пропонуються різні підходи до трактування цієї дефініції.

Так, Л. А. Яремко під регіональною інноваційною системою розуміє «публічно-приватний форум співпраці бізнесу, регіональної адміністрації, органів місцевого самоврядування та держави, в якому беруть участь науково-дослідні, освітні установи, структури сприяння інноваційній діяльності та трансферу інновацій, а також недержавні організації, що надають можливість активізувати місцеві чинники збільшення та кращого використання наявного економічного потенціалу» [9, с. 104].

А. М. Поручник та І. В. Брикова розглядають регіональну інноваційну систему як основу підвищення конкурентоспроможності регіону, зокрема, «сукупність приватних фірм, державних компаній, громадських організацій, органів влади та центрів створення нових знань і їх подальшої дифузії, які поєднані між собою

специфічними партнерськими взаємовідносинами, що сприяють інтенсифікації інноваційної діяльності та, як наслідок, підвищенню рівня конкурентоспроможності регіону» [5].

Подібний підхід використовують В. В. Третяк та Н. В. Дронова, які зазначають, що «регіональна інноваційна система — органічна частина економічного середовища регіону, для якої характерні певні ознаки, риси, умови функціонування, використання людського капіталу і нових знань з метою підвищення конкурентоспроможності регіону і затвердження його самодостатності в умовах нової економіки» [6, с. 132].

Л. І. Федулова під регіональною інноваційною системою розуміє «сукупність організаційних, структурних і функціональних компонентів (інституцій), задіяних у процесі створення та застосування наукових знань і технологій, що визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови інноваційного процесу в межах регіону та забезпечують розвиток інноваційної діяльності як на рівні господарюючих суб'єктів регіону, так і у країні в цілому» [7, с. 160].

Н. Б. Мігай пропонує більш загальне визначення, в якому не конкретизують суб'єкти інноваційного процесу, а також їх функції, зокрема автор зазначає, що «регіональна інноваційна система — це сукупність господарських суб'єктів, які в процесі взаємодії та співпраці відповідно до визначених пріоритетів забезпечують комплексність інноваційного розвитку регіону» [4, с. 133].

Таким чином, не зважаючи на різницю в підходах до визначення сутності поняття, всі дослідники визнають, що інноваційна система регіону є важливою передумовою забезпечення його інноваційного розвитку, формування та нарощення конкурентних переваг, підвищення рівня та якості життя населення.

Огляд найрозповсюдженіших дефініцій дозволив визначити основні характеристики, які притаманні будь-якій регіональній інноваційній системі:

- регіональна інноваційна система одночасно є підсистемою соціально-економічної системи регіону та підсистемою інноваційного сектору держави;

- регіональна інноваційна система є відкритою системою, яка взаємодіє та залежить від інших систем, зокрема, фінансової, законодавчої тощо;

- основною метою регіональної інноваційної системи є створення, розповсюдження та використання інновацій як джерела нарощення інноваційних конкурентних переваг регіону, підвищення рівня та якості життя населення;

— регіональна інноваційна система формується під впливом великої кількості об'єктивних для конкретного регіону чинників, зокрема, географічного положення, наявного природно-ресурсного та трудоресурсного потенціалу, інституційного середовища тощо;

— регіональна інноваційна система органічно об'єднує всі складові інноваційного процесу (просторова близькість учасників інноваційного процесу створює сприятливі умови для налагодження тісної взаємодії між ними).

Важливим аспектом у вивченні регіональної інноваційної системи регіону є визначення її структурних елементів та взаємодії між ними.

Е. С. Гвоздева, Л. С. Марков, Т. А. Штерцер у структурі регіональної інноваційної системи виділяють два основних блока: створення і розповсюдження знань, впровадження і використання знань [1, с. 173]. На думку вчених, підсистема створення знань основному представлена некомерційними організаціями, зокрема, університетами, державними НДІ і дослідницькими лабораторіями, агентствами і організаціями, які орієнтовані на розповсюдження технологій, тоді як підсистема впровадження знань в складається з приватних підприємств, для яких основним мотивом інноваційної діяльності є підвищення конкурентоспроможності та отримання додаткового прибутку.

Н. Б. Мігай зазначає, що основними складовими елементами регіональної інноваційної системи є: інноваційний потенціал, суб'єкти інноваційного процесу, інноваційна активність економічних агентів, регіональна інноваційна стратегія, інфраструктура інноваційної активності, яка має на меті створити зовнішні та внутрішні умови здійснення інноваційної діяльності [4, с. 133].

На думку В. В. Третяк та Н. В. Дронової, основними структуроутворюючими компонентами регіональної інноваційної системи є: фінансова, матеріальна, наукова, інформаційна, кадрова, експертно-консалтингова, правова компоненти [6, с. 135]. При цьому вчені звертають увагу на те, що кожній регіональній інноваційній системі притаманна своя елементна основа, складові, форми й умови взаємодії функціональних блоків.

Окремі вчені, розглядаючи структуру регіональної інноваційної системи, зазначають, що вона аналогічна структурі національної інноваційної системи, тобто включає підсистеми генерації і розповсюдження знань, їх комерційного використання в економічній діяльності, формування кадрів і інноваційної інфраструктури [3, с. 79].

Проведений аналіз підходів до структуризації елементів регіональної інноваційної системи дозволяє зробити висновок про

домінування функціонального підходу, згідно з яким виділення структурних компонент відбувається залежно від того, які функції вони виконують в інноваційному процесі.

Незважаючи на різницю в підходах до визначення структурних елементів регіональної інноваційної системи, всі вони акцентують увагу на існуванні взаємозв'язку та взаємодії між учасниками інноваційного процесу.

У контексті формування регіональної інноваційної системи головним завданням є усунення розриву між стадіями інноваційного процесу, зокрема, між виникненням нового знання та впровадженням його у практичну діяльність. На нашу думку, процес формування регіональної інноваційної системи повинен передбачати забезпечення комплексної та системної взаємодії підприємств і установ державного та приватного секторів, що сприяють реалізації інноваційних процесів в межах регіону, зокрема здійснюють генерування, трансфер та використання нових знань, навичок і технологій.

Відтак при формуванні регіональних інноваційних систем слід дотримуватись наступних принципів [8]:

- раціонального поєднання і доповнення елементів інфраструктури з урахуванням нелінійної структурної моделі інноваційних процесів;

- відкритості системи, використання міжрегіональної і міжнародної співпраці у сфері трансферу технологій;

- формування точок зростання в інноваційній сфері з орієнтацією на наявні конкурентні переваги;

- поєднання ринкових механізмів з державною підтримкою інновацій;

- максимальної орієнтації на існуючі життєздатні підприємства і структури;

- інформування і переконання всіх верств населення в необхідності заходів з переходу регіональної економіки на інноваційний шлях розвитку;

- використання регіонального замовлення для підготовки кадрів для інноваційної сфери;

- моніторингу й управління ефективністю регіональної інноваційної системи на основі індикативних показників.

Виходячи із зазначено, варто відмітити, що рівень розвитку регіональної інноваційної системи залежить від рівня розвитку її складових елементів, ефективності взаємодії учасників інноваційного процесу, ступеня інтегрованості регіональної інноваційної системи в національну інноваційну систему.

Висновки та перспективні напрями досліджень. Отже, перехід України на інноваційну модель розвитку обґрунтовує необхідність активізації інноваційної діяльності на рівні регіону шляхом створення регіональних інноваційних систем. Важливою умовою їх формування та розвитку є забезпечення комплексної та системної взаємодії в системі «наука—бізнес—держава», яка об'єднує технологічні, фінансові та організаційні фактори генерування та поширення інновацій.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень є розробка нових і вдосконалення існуючих підходів до формування регіональної інноваційної системи України.

Література

Гвоздева Е. С. Инновационная система Новосибирска: характеристики и направления развития / Е. С. Гвоздева, Л. С. Марков, Т. А. Штерцер // Регион: экономика и социология. — 2007. — № 2. — С. 172—183.

Камеліна О. В. Наукові підходи до формування регіональних інноваційних систем/ О. В. Камеліна // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. — 2009. — № 89. — С. 25—32.

Мараховский А. А. Некоторые особенности взаимосвязей инновационных систем в Украине / А. А. Мараховский // БизнесИнформ. — 2009. — № 4(1). — С. 76—80

Мігай Н. Б. Регіональні аспекти розвитку інноваційної системи / Н. Б. Мігай // Вісник Хмельницького національного університету. — № 3 (Т2). — 2010. — С. 133—136.

Поручник А. М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів/ А. М. Поручник, І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика: Науковий журнал. Вип.5 / Гол. ред. Д. Г. Лук'яненко. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 134—173.

Третьяк В. В. Регіональна інноваційна система як основний об'єкт формування інноваційної політики/ В. В. Третьяк, Н. В. Дронова // Актуальні проблеми економіки. — № 3 (93). — 2009. — С. 131—137.

Федулова Л. І. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної система / Л.І. Федулова // Стратегічні пріоритети. — № (13). — 2009. — С. 157—165.

Шабаров А. Б. Формирование стратегии инновационного развития региона / А. Б. Шабаров, А. В. Шевцов // Современные аспекты экономики. — 2004. — № 11. — С. 58—66.

Яремко Л. А. Регіональна інноваційна система // Регіональна економіка. — 2006. — №3. — С. 103—112.

Стаття подана до редакції 19.10.2011